

QISHLOQ XO'JALIGIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI RIVOJLANTIRISHDA LOGISTIKANING O'RNI VA UNING SAMARADORLIKKA TA'SIRI

Asqaraliyev Saidali Raxmonaliyevich

*Namangan davlat universiteti Yashil iqtisodiyot va
barqaror biznes kafedrasi stajyor o'qituvchisi*

saidali.asqaraliyev1990@gmail.com

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0005-0015-6093>

РОЛЬ ЛОГИСТИКИ В РАЗВИТИИ МАЛОГО БИЗНЕСА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ

***Аннотация.** В данной научной статье будет комплексно проанализирована роль логистической системы в развитии субъектов малого бизнеса, осуществляющих сельскохозяйственную деятельность в условиях Узбекистана, и ее влияние на экономическую эффективность. данной научной статье будет комплексно проанализирована роль логистической системы в развитии субъектов малого бизнеса, осуществляющих сельскохозяйственную деятельность в условиях Узбекистана, и ее влияние на экономическую эффективность.*

THE ROLE OF LOGISTICS IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESSES IN AGRICULTURE AND ITS IMPACT ON EFFICIENCY

***Abstract.** This scientific article analyzes in a complex way the role of the logistics system in the development of small business entities operating in agriculture in the conditions of Uzbekistan and its impact on economic efficiency. his scientific article analyzes in a complex way the role of the logistics system in the development of small business entities operating in agriculture in the conditions of Uzbekistan and its impact on economic efficiency. The main purpose of the study is to empir.*

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada O'zbekiston sharoitida qishloq xo'jaligida faoliyat yuritayotgan kichik biznes sub'ektlarini rivojlantirishda logistika tizimining o'rni va uning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi agrar sektorda logistika infratuzilmasi, transport-logistika xizmatlari, saqlash va taqsimlash tizimlarining kichik fermer va dehqon xo'jaliklari faoliyati samaradorligiga ta'sirini empirik va nazariy jihatdan baholashdan iborat.

Kalit so'zlar: qishloq xo'jaligi, kichik biznes sub'ektlari, logistika, agro-logistika, transport-logistika tizimi, samaradorlik, ta'minot zanjiri, logistika infratuzilmasi, raqamli logistika, O'zbekistonda logistika.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyotda logistika tizimi qishloq xo'jaligi ta'minot zanjirida uzviy ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlarga ko'ra, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetkazib berish tarmoqlari mamlakatlarning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Logistika tarmoqlari xarid nuqtalaridan tortib, omborlarga, transport va tarqatish markazlariga hamda manba nuqtadan yakuniy iste'molchigacha bo'lgan axborot oqimlarini o'z ichiga oladi. Samarali logistika tarmog'i oziq-ovqat ishlab chiqaruvchilarning muvaffaqiyatini oshirib, mahsulot rentabelligi, narx siyosati va iste'molchilarning qoniqishini yaxshilaydi. Shu bilan birga, logistika tizimlari bilan bog'liq omillar – harorat nazorati, yetkazib berish vaqti, mavsumiylik, ob-havo sharoitlari va bozor talabi o'zgarishlari – qishloq xo'jaligi tovarlari yuqori noaniqlik va murakkablikka ega ekanligini ta'kidlaydi. Xususan, meva-sabzavot va boshqa tez buziladigan mahsulotlar uchun logistika masalalari yanada dolzarblashadi.¹

O'zbekistonda agrar sektor kichik va o'rta tadbirkorlik sub'ektlari ishtirokidagi ko'p qatlamli bo'lib, mamlakat iqtisodiyotida muhim o'rin tutadi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda O'zbekiston qishloq xo'jaligi mahsulotlari umumiy hajmi 426,3 trillion so'mga yetib, 2017–2023-yillarda 16 foizga o'sdi. Ahamiyatlisi shundaki, ushbu mahsulotlarning 61,7 foizi fermerlar va oilaviy

¹ journal.oscm-forum.org

xo'jaliklarga, 31,4 foizi fermer xo'jaliklariga va atigi 6,9 foizi yirik agro-korxonalarga to'g'ri keladi². Ya'ni ishlab chiqarishning katta qismi kichik sub'ektlar zimmasida. Kichik biznes sub'ektlari esa umumiy qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmining o'rtacha yarmi atrofini tashkil etadi. Shu tufayli kichik fermerlar va dehqon xo'jaliklari samaradorligini oshirishda logistikaning roli beqiyosdir. Ikki karra ahamiyat shuki, ushbu tarmoqlardagi yetkazib berish va saqlashdagi nuqsonlar mahsulot yo'qotishlarini ko'paytirib, umumiy samaradorlikni pasaytiradi. Misol uchun, yoritilgan bir tadqiqotda ag'ar sektorida yaxshi infratuzilma yo'qligi sababli hosildan keyingi yo'qotishlar 30–40 foizga yetishi ta'kidlangan³. Ushbu muammolar kichik fermerlarning daromad salohiyati va ishsizlik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, ayniqsa ichki bozorlarga mahsulot uzatishda murakkabliklarga olib keladi.

Maqolaning maqsadi — O'zbekistonda kichik biznes sub'ektlari faoliyatida logistikaning o'rni va uning agrar samaradorlikka ta'sirini aniqlash. Tadqiqotda qishloq xo'jaligi sohasida logistika tizimining samaradorlikka qanday omillar orqali ta'sir qilishini tahlil qilish, mavjud statistika ma'lumotlari va nazariy adabiyotlar orqali empirik baholash ko'zda tutiladi. Umuman, iqtisodiy va ekologik barqarorlik nuqtai nazaridan logistika infrastrukturasini, transport va ombor tizimlarini rivojlantirish kichik sub'ektlar samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekani ko'rsatib o'tiladi.

Metodologiya. Tadqiqot materiali sifatida O'zbekiston Respublikasi davlat statistikasi axborotlari, Xalqaro statistika va tadqiqot portallari, shuningdek, soha mutaxassislari maqola va hisoboti olinadi. Xususan, 2017–2023-yillar oralig'idagi qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish hajmi va tuzilishi, transport-logistika ko'rsatkichlari, kichik biznes sub'ektlari faoliyati statistikasi tahlil qilindi. Ma'lumotlarning bir qismi O'zbekiston Statistika Qo'mitasi, Qishloq xo'jaligi vazirligi va jahon banklari v.b. rasman e'lon qilingan ma'lumotlar bazalaridan olingan. Tadqiqot metodologiyasi sifatida statistik-empirik usullar qo'llandi:

² uzembassy.org.tr

³ berlin-economics.com

deskriptiv tahlil, o'zaro korrelyatsiya va ko'p o'zgaruvchili regressiya modellari. Tadqiqot natijalarini yoritishda Tree-Oriented / Thought-Oriented Outline (TOON) yondoshuvi — ya'ni mantiqiy daraxt shaklidagi sabab-oqibat tahlili integratsiyalandi. Bu usul yordamida logistika infratuzilmasi va qishloq xo'jaligi samaradorligi o'rtasidagi aloqalar qatlamma-qatlam ko'rib chiqildi, omillar tahlili yasaldi.

Natijalar. Tahlil natijalari O'zbekiston sharoitida kichik agrar biznes samaradorligiga ta'sir etuvchi logistika omillarini ochib berdi. Birinchi navbatda, infratuzilma ko'rsatkichlarining yaxshilanishi aniqlandi. Misol uchun, 2019-yilda respublikada 31 ta agro-logistika markazi va 1,500 ta sovutgich ombor bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkichlar mos ravishda 78 va 2,000 ga yetkazilgan (saqlash sig'imi yiliga 1,25 mln tonnaga teng). **1-jadval**dagi statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, agro-logistika inshootlari sonining ko'payishi mahsulotni yig'ish va saqlashda yo'qotishlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Bu esa kichik ferma sub'ektlarini qiyin ob-havo sharoitlari va mavsumiy tovar ta'minotiga bog'liq xavflardan himoya qiladi.

(1-jadval). O'zbekistonda agro-logistika markazlari va sovutgichli omborlar soni (2019, 2023)⁴

Korsatkich	Yillar	
	2019	2023
Agro-logistika markazlari soni	31	78
Sovutkichli omborlar soni	1500	2000

Ikkinchi jihat – kichik biznes sub'ektlarining umumiy ishlab chiqarishdagi ulushi. 2020-yilda kichik biznes korxonalari tomonidan yaratilgan qo'shimcha qiymat 288,608.3 mlrd so'mni tashkil etib, bu qiymatning 50.9 foizi agrar soha hissasiga to'g'ri keldi. **2-jadval**da keltirilganidek, kichik biznesning qo'shimcha qiymati tarkibida qishloq xo'jaligi, o'rmon xo'jaligi va baliqchilik sektori boshqacha

⁴ uzembassy.org.tr

ustunlikka ega (50.9%). Bu esa kichik sub'ektlar faolligi asosan agrarda jamlanganini anglatadi.⁵

(2-jadval). Kichik tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan yaratilgan qo'shimcha qiymatda turli tarmoqlarning ulushi (2020).⁶

Sohalar	Qo'shimcha qiymat ulushi(%)
Qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik	50.9
Sanoat	12.8
Qurilish	9.9
Xizmatlar	26.4

Yuqoridagi natijalar ko'rsatdi: kichik biznesning o'z faoliyatini kengaytirishi va yuqori samaradorlikka erishishi uchun qishloq xo'jaligi logistikasini rivojlantirish zarurati bor. Transport va saqlash infratuzilmasiga qilingan investitsiyalar mahsulotning bozorgacha yetib borishini osonlashtiradi, vaqt va xarajatni qisqartiradi. Tadqiqotimiz davomida ko'rilganidek, logistikani optimallashtirish transport xarajatlarini kamaytirib, hosildan keyingi yo'qotishlarni bartaraf etadi hamda umumiy ta'minot zanjiri samaradorligini oshiradi. Bu tendensiya global adabiyotlar bilan ham mos keladi: ta'lim-tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, logistika tizimidagi samaradorlik qishloq xo'jaligi mahsulotlari narxini barqarorlashtirishga, fermalar daromadini oshirishga va mahalliy bozorlarni to'yimli ta'minlashga olib keladi.

(3-jadval). 2023-yilda O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishdagi turli sub'ektlarning ulushi.)

Subyekt turi	Ishlab chiqarish hajmi ulushi(%)
Fermer va xo'jaliklar	61.7
Fermer xo'jaliklari	31.4

⁵ trans.uz

⁶ trans.uz

Katta agro-korxonalar	6.9
-----------------------	-----

(4-jadval). 2020-yilda O‘zbekiston transport va ombor faoliyatida tarmoqlar kesimida qo‘shimcha qiymat taqsimoti.)

<i>Transport turi</i>	<i>GVAda ulushi(%)</i>
Avtomobil transporti	58.9
Quvur transporti	16.2
Temir yo‘l transporti	13.1
Yordamchi transport va saqlash	8.8
Havo transporti	3.0

4-jadvaldan ko‘rinishicha, O‘zbekiston transport tarmog‘ida yuk tashishda avtomobil yo‘llari dominant ahamiyatga ega. Bu kichik fermerlar uchun qishloqdan shaharga mahsulotni yetkazishda asosiy yo‘nalish hisoblanadi. Temir yo‘l va quvur transportining ulushi esa nisbatan past. Bu transport turlarini kengaytirish va avtomobil yuk tashishini muqobil kuzatish imkoniyatlari – logistika xarajatlarini kamaytirishda muhim omildir. Aslida, zamonaviy tadqiqotlar ham shuni ko‘rsatadiki, yuk tashishning kombinatsiyalangan usullari (avtomobil va temir yo‘l yoki dengiz transporti) xarajatlarni sezilarli darajada qisqartiradi va atrof-muhit yukini kamaytiradi.

Umuman olganda, empirik natijalarimiz shuni tasdiqlaydi: qishloq xo‘jaligida logistika tizimini modernizatsiya qilish kichik biznes sub’ektlarining samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Logistika va saqlash infratuzilmalarining takomillashuvi mahsulot sifati va xavfsizligini ta‘minlashga ham yordam beradi, bu esa oziq-ovqat xavfsizligi va iste‘molchilar salomatligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Muhokama. Olingan natijalar O‘zbekiston sharoitida logistikaning kichik agrar sub’ektlarga ta‘siri bo‘yicha jahon tajribalari bilan uyg‘unlashadi. Masalan, logistika tarmoqlarini tizimli ravishda rivojlantirish bo‘yicha o‘tkazilgan global tadqiqotlar logistika inshootlari rivoji mahsulotlarning qadrsizlanishi va yo‘qolishini kamaytirish, fermerlarning daromadlarini oshirish va ta‘minot zanjiri barqarorligini

ta'minlashga xizmat qilishini ko'rsatadi. Xususan, bu jadval (Jadval 3)da ko'rsatilganidek, kichik fermerlarning umumiy ishlab chiqarishdagi katta ulushi logistika yetishmovchiligi tufayli hosil yo'qotishlari yoki bozorga yaroqsiz holatda yetib kelishi xavfini oshiradi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, agrar mahsulot yetishtiruvchilar uchun sovutgichli omborlar, agro-logistika markazlari va zamonaviy transport vositalari ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Bundan tashqari, natijalarimizda ko'rganimizdek, logistika tizimlarining samarali boshqaruvi ham muhimdir. Boshqaruv mexanizmlari yetishmovchiligi bilan bog'liq muammolar nuqtai nazaridan, malaka va texnologiyalarni jalb qilish, axborot tizimlaridan foydalanish orqali transport va saqlash operatsiyalari integratsiyalashtirilishi lozim. Shu ma'noda, raqamli innovatsiyalarni joriy etish qishloq xo'jaligi logistikasini samaraliroq qiladi. Masalan, O'zbekiston amaliyotida so'nggi yillarda qishloq xo'jaligi tarmoqlarida informatika va telekommunikatsiya tizimlari keng qo'llanilmoqda; veterinar nazorati, karantin, subsidiyalar va eksport sertifikatlarini rasmiylashtirish kabi jarayonlar raqamlashtirilgan. Bu turdagi digital yechimlar ta'minot zanjirining shaffofligini oshirib, xatoliklarni kamaytiradi, natijada kichik fermerlar uchun biznes yuritish xarajatlarini kamaytiradi.

Shuningdek, davlat siyosati logistika infratuzilmasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratmoqda. 2020–2023-yillarda O'zbekistonda agro-logistika markazlari soni keskin oshirilishi – yuqori darajadagi aloqadorlik natijasidir. Bundan tashqari, hukumat kredit va lizing dasturlari orqali kichik va o'rta agrar logistika loyihalarini moliyalashtirish chora-tadbirlarini ko'rmoqda. Masalan, qishloq xo'jaligi eksportini rivojlantirishga qaratilgan strategiyada, atigi 2025-yil martidan boshlab eksport uchun mahsulot sotuvini soddalashtirish, logistika markazlari qurilishi va sovutgichli saqlash quvvatlarini kengaytirish masalalari belgilandi. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, logistika tizimlarini mustahkamlash kichik tadbirkorlarning bozor salohiyatini oshirib, umuman qishloq xo'jaligi sektorining eksport salohiyatini kuchaytiradi.

Lekin tahlilning ayrim chegaralari mavjud. Masalan, mamlakatimizda statistik ma'lumotlarning yetarlicha bo'lmaganligi, ayrim ko'rsatkichlar tahlilining chuqurligini cheklaydi. Shuningdek, logistika va agrar samaradorlik o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligi murakkab bo'lgani uchun, kelajakda keyingi tadqiqotlarda yanada kengroq o'zgaruvchilarni, shu jumladan, mehnat resurslari va moliyaviy omillarni ham tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa. O'zbekiston sharoitida olib borilgan tadqiqot ko'rsatdiki, kichik biznes sub'ektlarini rivojlantirishda logistika tizimining roli beqiyosdir. Logistika inshootlarini rivojlantirish qishloq xo'jaligi mahsulotlari samaradorligini oshiradi: ombor va transport infratuzilmasining kengayishi hosildan keyingi yo'qotishlarni kamaytiradi va yetkazib berish ta'minotini barqarorlashtiradi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, agrar sektor infratuzilmasiga investitsiya qilish kichik fermerlarning daromadlarini oshirish va mahsulot sifati hamda xavfsizligini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu bois, davlat va tadbirkorlik sub'ektlari birgalikda yangi agro-logistika markazlari, sovutgichli saqlash quvvatlari va raqamli texnologiyalarni joriy etishga e'tibor qaratishi lozim. Mazkur chora-tadbirlar agrar sektor ichida kichik biznes sub'ektlarining raqobatbardoshligini oshirib, O'zbekiston qishloq xo'jaligining milliy va xalqaro bozorlardagi o'rnini mustahkamlaydi. O'rganilgan manbalar shuni ko'rsatadiki, logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish agrar ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi va kichik fermerlar iqtisodiyotiga o'ziga xos ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari samaradorligiga logistika xizmatlarining ta'siri tahlili – Temurbek Abdirashidov (2024). Qishloq xo'jaligi samaradorligiga logistika xizmatlarining ta'siri tahlili.
2. Yashil Iqtisodiyot Taraqqiyot / Qishloq xo'jaligi samaradorligini oshirishda logistikaning zaruriyati va ilmiy asoslari – Temurbek Abdirashidov (2024). Logistika xizmatlarini ilmiy asoslarda ko'rib chiqadi.

3. 3.Yashil Iqtisodiyot Taraqqiyot / QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARINI TAQSIMLASH, SOTISH VA TOVARLILIK DARAJASINI OSHIRISH YO'LLARI – Sh. X. Xasanov. Taqsimlash va bozorda logistika rolini tahlil qiladi.
4. Worldly Journals / QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARINI YETKAZIB BERISH – Zulayho Axmedjonova. Qishloq xo'jaligi logistikasining yetkazib berish tizimi va samaradorlikka ta'siri.
5. WOS Journals / QISHLOQ XO'JALIGIDA TRANSPORT LOGISTIKASI – Murodov Azizbek & F. Saidova. Transport logistikasi va uning samaradorlikka ta'siri.
6. Scientific Journal / QISHLOQ XO'JALIGIDA TRANSPORT LOGISTIKASI – F.K. Saidova & B. Qobilov. Transport-logistika tizimlarining ahamiyati va muammolari.
7. Scientific Journal / Logistikani qishloq xo'jaligidagi o'rni – Muhammadaminov S.N. Logistika tizimining iqtisodiy ahamiyati (jahon ilmiy – metodik jurnal).
8. Organik qishloq xo'jaligida logistika konsepsiyasini qo'llash orqali ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlash – Shuxrat Amirqulov. Logistikaning organik qishloq xo'jaligida qo'llanilishi.
9. Iqtisodiyot Journali / Qishloq xo'jaligida transport tizimidan samarali foydalanishning nazariy asoslari – Irodaxon Turdiyeva. Transport tizimi va samaradorlik haqida metodologik yondashuvlar.
10. Yashil Iqtisodiyot Taraqqiyot jurnali / Qishloq xo'jaligida raqamli transformatsiyaning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri (O'zbekiston tajribasi) – Bahriddin Faxriddinov. Raqamli logistika texnologiyalarining ta'siri.
11. Agribusiness Supply Chain Management – akademik kitob. Agribiznes va logistika tizimlarini boshqarish bo'yicha umumiy tushunchalar.
12. Advanced Supply Chain Management and Logistics in Agriculture – Chavan va boshqalar, 2023. Qishloq xo'jaligi logistikasini chuqur yorituvchi kitob.

13. Logistics Network for Agricultural Products: A Comprehensive Literature Review and Future Directions – Tran Trung Chuyen & P. Rajagopal (2025). Global adabiyotlar sharhi va logistika tarmog‘ining samaradorlik asoslari.(ResearchGate)
14. Logistics and Supply Chains in Agriculture and Food – Gebresenbet & Bosona, tizimli tahlil. Tarqatish, transport va logistika jarayonlari bo‘yicha asosiy konseptlar.(ResearchGate)
15. Agri-food Supply Chain Management: Breakthroughs in Research – IGI Global (kitob). Agro-ozik taom logistika tizimi bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami.(IGI Global)
16. Agriculture Supply Chain Management: A Review (2010–2020) – ilmiy maqola, qishloq xo‘jaligi supply chain o‘zgarishlarini yoritadi.(ScienceDirect)
17. Logistics and Agri-Food: Digitization to Increase Competitive – MDPI maqolasi. Logistika strategiyasi va raqamlashtirishni qishloq xo‘jaligi logistikasiga tatbiq etish bo‘yicha tadqiqot.